

Оцінка сучасної системи фінансового контролю банківської діяльності в Україні

В статті аналізується сучасна система фінансового контролю банківської діяльності в Україні. Розглядаються такі види контролю банківських установ як банківський нагляд, внутрішній банківський контроль та незалежний аудит. Окреслюються їх переваги та недоліки.

банківська система, система фінансового контролю, банківський нагляд, внутрішній банківський контроль, банківський аудит

Банківська система України відіграє важливу роль у формуванні ринкових відносин, створенні відповідної інфраструктури, посиленні стабілізаційних процесів та здійсненні структурних перетворень в економіці. Банки виступають в ролі фінансових посередників на грошовому ринку, здійснюючи перерозподіл грошових ресурсів як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях.

Діюча нині банківська система України має дворівневу структуру, яка включає, з одного боку, Національний банк України (центральний банк) як головний банківський інститут, який є емісійним центром держави і відповідає за управління всією грошово-кредитною системою; з іншого - мережу комерційних банків, які за умови нормальної конкуренції покликані задовольняти потреби населення і народного господарства країни у банківських послугах, створювати умови для стабілізації та поступового піднесення національної економіки.

Банківська діяльність тісно пов'язана з діяльністю інших суб'єктів господарювання та фізичних осіб – клієнтів банку. Банки є саме тими установами, фінансовий стан і результати діяльності яких цікавлять практично всіх юридичних і фізичних осіб, які є дійсними або потенційними акціонерами, клієнтами чи кореспондентами банку.

Діяльність банків має двоїстий характер, оскільки вони виступають не тільки як комерційні підприємства, але в сукупності – як важливий соціальний інститут. Як комерційні підприємства вони зацікавлені в отриманні максимального прибутку, як соціальний інститут – разом з центральним банком є фундаментом і найважливішим елементом інфраструктури ринкової економіки. Разом з іншими елементами цієї інфраструктури банки покликані забезпечити умови для нормальної життєдіяльності держави та підвищення рівня життя населення. Тому забезпечення стійкого функціонування банків та виконання ними важливих суспільних функцій вимагає постійного нагляду та контролю за їх діяльністю.

На жаль, довіра населення до банків України поки що залишається, якщо вже не низькою, то явно недостатньою. Першого удару по ній завдала невплата Ощадбанком України вкладів населення в установах Ощадного банку колишнього СРСР, зобов'язання якого взяв на себе уряд України. Далі недовіру підсилювали щорічні банкрутства багатьох банків, які не повернули вкладникам значні суми. Тільки в 2001 році збанкрутували такі великі банки як "Україна" та "Слов'янський", які не спроможні були одразу повернути вкладникам сотні мільйонів гривень. Тому для того, щоб відновити довіру населення до банків, потрібно створити ефективну систему фінансового контролю банківської діяльності. Така система покликана забезпечити

прозорість діяльності банків та попередити їх банкрутства.

Питаннями фінансового контролю займалися як зарубіжні так і вітчизняні вчені - економісти. Серед українських вчених можна відмітити дослідження О.В. Дзюблюка, Л.В. Конопатської, В.Л. Кротюка, А.М. Мороза, С.В. Мочерного, А.А. Пересади, Л.О. Примостки, М.І. Савлука, К.Є. Раєвського, Н.М. Шелудько, В.А. Ющенко, серед російських вчених - А.Г. Братко, Ю.С. Голікової, О.І. Лаврушина, І.Д. Мамонової, В.В. Масленнікова, В.В. Попкова, А.М. Тавасієва, В.М. Усоскіна, М.А. Хохленкової, О.Б. Ширинської, серед західних - Р. Бернда, Ед. Доллана, Ж. Матука, Поліцатто Вінсента, Роуза Пітера, Дж. Сороса, Дж. Синки, Е. Шенга та ін. Організація ефективного фінансового контролю за діяльністю банків є досить складним процесом та вимагає вирішення багатьох завдань та проблем.

Надзвичайно важливою є проблема забезпечення надійності, прозорості, професійності, та створення повноцінної законодавчої бази для проведення фінансового контролю банківської діяльності. Також потребує вирішення проблема вдосконалення організації та поєднання всіх видів фінансового контролю. Розв'язання даної проблеми має важливе значення для успішного розвитку банківської системи України, і як показав аналіз наукових публікацій та методичних матеріалів, поки що вона є недостатньо розробленою в теоретичному і практичному плані.

Головною метою даного дослідження є розкриття сутності системи фінансового контролю банківської діяльності в Україні, виявлення її переваг та розробка пропозицій щодо усунення недоліків.

Перш за все, треба визначити, що являє собою система фінансового контролю банківської діяльності. Це система контролю та активних впорядкованих дій Національного Банку України та інших спеціальних служб, спрямованих на забезпечення дотримання банками законодавства України і положень внутрішніх та зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку, достовірності та повноти інформації для забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів банку. В Україні система фінансового контролю банківської діяльності включає такі види контролю: державний, внутрішній банківський контроль, незалежний аудит.

Державний фінансовий контроль в Україні здійснюється у формі банківського нагляду. Для того, щоб банківський нагляд став ефективним видом контролю потрібно дотримуватись таких принципів:

1. **Обов'язковість та універсальність.** Банки, що працюють на території країни, усі без винятку підпадають під нагляд, причому згода їх на нагляд та виконання ними вимог наглядових органів – обов'язкові умови не тільки отримання банківської ліцензії, але й подальшого виконання банківських операцій.

2. **Законодавче закріплення за Національним банком (та/або іншими органами)** наглядових функцій з наданням йому права видавати відповідні нормативні акти, які є обов'язковими до виконання всіма банками.

3. **Єдність вимог наглядових органів.** До всіх банків, що займаються однаковими видами діяльності, повинні пред'являтися однакові вимоги. Якщо ці вимоги можуть бути диференційовані, то правила диференціації мають бути зрозумілими та стабільними.

4. **Єдність кількісного та якісного контролю.** Треба відстежувати не тільки дотримання банками тих чи інших правил, нормативів, вимог, вказівок, але і якісні характеристики їх розвитку, що потребує досконалого моніторингу (контролю за динамікою показників ефективності роботи банків) та не менш якісної індивідуальної аналітичної роботи.

5. **Поєднання дистанційного (документарного) і “контактного”** (перевірки на

місцях) методів нагляду.

6. Професіоналізм контролю. Для того, щоб ефективно проводити нагляд, потрібно чітко розуміти характер бізнесу банків, вільно орієнтуватись у його тенденціях і на цій основі аналізувати банківські операції.

7. Адекватність контролю. Невеликі банки, що здійснюють небагато операцій, потребують тільки технологічного нагляду, тоді як великі й середні – поглибленого аналізу.

8. Конструктивний характер нагляду. Завдання наглядових органів – підтримувати дієздатність банку, якомога раніше виявляти причини можливих ускладнень у його діяльності та своєчасно сприяти їх усуненню.

9. Консолідований характер нагляду. Нагляд за банком слід проводити з урахуванням операцій усіх його підрозділів (філій, відділень), а також дочірніх та залежних установ.

10. Поєднання всіх видів контролю (державного, суспільного, внутрішнього, незалежного).

11. Достовірність звітності і повна відповідальність за її якість та конфіденційність. Банки, які приховували свій реальний фінансовий стан, зазвичай, банкрутують першими. Там, де управління і нагляд ґрунтуються на недостовірній вихідній інформації, проблеми примножуються.

12. Забезпечення прозорості функціонування банківської системи.

Як показує світовий досвід, практика нагляду за діяльністю банків у різних країнах відрізняється не тільки різноманітністю форм його організації, а й органами, які його проводять. Органами нагляду можуть бути:

- структурний підрозділ (управління, департамент) центрального банку (Нідерланди, Греція, Іспанія, Нова Зеландія);
- незалежний контрольний орган, комісія, агентство або декілька паралельних органів (Австралія, Велика Британія, США, Швеція);
- відділ при міністерстві, зазвичай, при міністерстві фінансів (Австрія, Канада, Норвегія, Португалія).

У деяких країнах (Німеччина, Франція, Італія, Швейцарія) існує змішана система банківського і фінансового нагляду, у рамках якої наглядові функції центральний банк поділяє з іншими державними органами.

Діяльність наглядових органів регламентується системою законів та інших правових актів, що враховують особливості історичного та економічного розвитку держави.

Отже, суть організаційної форми нагляду за діяльністю банків в кожній країні має свою специфіку, пов'язану як з історичним розвитком, так і зі структурою влади та банківської системи, зокрема, з кількістю, видами, розгалуженістю банківських установ та іншими факторами. Тому установа, яка здійснює банківський нагляд, на нашу думку, повинна мати всі необхідні повноваження для ефективного виконання поставлених перед нею завдань, самостійно приймати рішення, бути незалежною від політичних течій, брати участь в управлінні грошово-кредитною політикою. Усі ці повноваження, звичайно, мають бути закріплені законодавчо.

В Україні функцію банківського регулювання та нагляду згідно із Законами “Про банки і банківську діяльність” та “Про Національний банк України” здійснює Національний банк України.

Система банківського нагляду скоординована вертикально і функціонує як єдиний механізм у складі центрального апарату та регіональних управлінь НБУ й побудована за такою структурою:

- генеральний департамент банківського нагляду;

- комісія НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків;
- комісія з питань нагляду і регулювання діяльності банків при регіональному управлінні НБУ;
- відділи банківського нагляду регіонального управління НБУ.

На основі аналізу Положення НБУ «Про застосування Національним банком України заходів впливу до комерційних банків за порушення банківського законодавства» та закону України «Про банки та банківську діяльність» можна виділити такі форми банківського нагляду в Україні:

- реєстрація та ліцензування банку;
- здійснення безвиїзного моніторингу банку;
- здійснення комплексного чи тематичного виїзного інспектування банку;
- визначення рейтингової оцінки комерційних банків;
- застосування заходів впливу до банків, що порушили чинне законодавство.

Розглянемо зазначені етапи банківського нагляду докладніше.

Нагляд починається із появою банку. Створення нової банківської установи чи її філії починається з *реєстрації*. У законодавстві майже всіх країн процес реєстрації банків набагато складніший за реєстрацію будь-якого іншого суб'єкта підприємницької діяльності і вимагає задоволення низки передбачених законом вимог. Це стосується і законодавства України, де механізм створення і реєстрації банків регулюється законами “Про банки і банківську діяльність”, “Про Національний банк України”, а також Положенням про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень. Основними в пакеті документів, необхідних для державної реєстрації, є установчі документи, на яких ґрунтуватиметься уся подальша діяльність банку. До них належать: рішення про створення банку (протокол установчих зборів), установчий договір та статут банку.

Після реєстрації банку НБУ визначає порядок видачі банкам та банківським корпораціям ліцензій. Відповідно до ст.19 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, основними умовами отримання *банківської ліцензії* є:

- наявність сплаченого та зареєстрованого підписного капіталу банку у розмірі, що встановлюється законодавчими та нормативно-правовими актами;
- забезпеченість банку належним банківським обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, приміщеннями та засобами зв'язку відповідно до вимог Національного банку України;
- наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління банку (ради директорів), які мають відповідну освіту та досвід роботи, кваліфікаційні та професійні якості, необхідні для управління банком.

У відповідність із Положенням про порядок видачі банкам банківських ліцензій на час звернення банку з клопотанням про видачу банківської ліцензії повинен бути повністю сплачений його зареєстрований підписний капітал, який становить:

- для місцевих кооперативних банків, що діють у межах однієї області – 1 млн. євро;
- для банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області (крім місцевих кооперативних банків), у тому числі спеціалізованих ощадних та іпотечних банків, - 3 млн. євро;
- для банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України, у тому числі спеціалізованих інвестиційних та розрахункових (клірингових) банків, центрального кооперативного банку та банківської корпорації - 5 млн. євро.

Жодна особа не має права залучати вклади та інші кошти, що підлягають поверненню, надавати кредити, а також вести рахунки без банківської ліцензії. Встановлено чіткі критерії надання банківської ліцензії, на підставі якої банки можуть

приймати вклади (депозити) від юридичних і фізичних осіб, відкривати рахунки клієнтів і банків-кореспондентів та розміщувати залучені кошти від свого імені. Ці операції належать виключно до банківських операцій, здійснювати які в сукупності дозволяється тільки юридичним особам, які мають банківську ліцензію.

На нашу думку, вдосконалення нагляду на цьому етапі може відбуватись за такими напрямками. По-перше, необхідно вдосконалити нагляд за учасниками (засновниками) та акціонерами банків, змінити підходи до перевірки джерел походження коштів при реєстрації банку з метою визначення його реальних власників, надати НБУ повноваження щодо відмови банку у реєстрації у разі неможливості встановлення реальних власників або акціонерів банку, тобто при відсутності прозорої структури власності.

Необхідно здійснювати постійний моніторинг за фінансовим станом юридичних осіб – власників великих пакетів акцій банків з метою усунення можливостей обходу нормативно встановлених обмежень максимального ризику при кредитуванні засновників та інсайдерів шляхом створення афілійованих структур і структур, що ними контролюються. Слід запровадити положення, згідно з яким серед засновників має бути хоча б одна юридична особа, частка якої у статутному капіталі повинна становити не менш як 20%. При цьому один із засновників має виступити гарантом надання фінансової підтримки у разі виникнення у банку фінансових складностей. Інститут гаранта повинен діяти впродовж всієї діяльності банку. Цим забезпечуватимуться мінімальна відповідальність за діяльність банку та гарантія підтримки фінансової стійкості на початку його функціонування. Потрібна також система нагляду за політикою засновників у взаємовідносинах з банком, введення норми закону, яка б обмежувала строк для виходу засновника з банку.

По-друге, необхідно вдосконалити нагляд за керівниками банків (філій). Поряд з вимогами щодо професійної придатності та бездоганної ділової репутації керівників банків треба враховувати і їхні моральні якості, як це робиться у західних країнах. Національному банку України доцільно надати право на немотивовану відмову при погодженні кандидатур у випадках, коли є інформація про сумнівну комерційну репутацію кандидата або про його зв'язки з кримінальними структурами. Слід встановити заборону на поєднання посад керівників та головних бухгалтерів банку однією фізичною особою та в різних банках.

Ще одним напрямом підвищення відповідальності керівників банків могло б бути підвищення їхньої матеріальної відповідальності за завдані збитки. В деяких західних країнах така відповідальність поширюється на все майно керівника (менеджера), навіть на майно усіх членів його сім'ї.

Окремо зазначимо, що одночасно з підвищенням вимог щодо наявності відповідних умов для виконання певних операцій, потрібно передбачити оптимізацію порядку ліцензування банківських операцій та реєстрацій філій банків, тобто спрощення окремих формальних процедур.

Безвиїзний моніторинг банку – це наступний етап контролю, метою якого є забезпечення перевірки дотримання банками встановлених вимог, розумне (з оптимальним ризиком) ведення ними власних справ.

Для забезпечення фінансової надійності комерційних банків Національний банк України, відповідно до визначеного ним порядку, встановлює для них обов'язкові економічні нормативи. *Функція нормативу* – визначення ступеню захищеності від певного виду ризику.

Національний банк установив такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками:

нормативи капіталу – мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1),

адекватність регулятивного капіталу (Н2), адекватність основного капіталу (Н3);

нормативи ліквідності – миттєва ліквідність (Н4), поточна ліквідність (Н5), короткострокова ліквідність (Н6);

нормативи кредитного ризику – максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (Н7), великий кредитний ризик (Н8), максимальний розмір кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), максимальний сукупний розмір кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10);

нормативи інвестування – інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11), загальна сума інвестування (Н12);

норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку (Н13).

Безвиїзний нагляд використовується як система раннього застереження, що дає змогу наглядовим органам ухвалювати рішення про застосування щодо банків коригувальних заходів ще до загострення ситуації або до проведення інспекційної перевірки. Цей нагляд ґрунтується на аналізі звітності, що подається НБУ на регулярній основі (щоденно, щомісячно та квартално). Дані звітності аналізуються і зводяться у статистичні звіти, за якими розраховуються різні стандартні показники. Такі звіти дають змогу виявляти, чи дотримуються банками економічні нормативи, досліджувати тенденції в діяльності банків за певний період, проводити порівняльний аналіз за групами банків.

Проблемою на цьому етапі банківського нагляду є достовірність звітності. Це проблема “номер один” у забезпеченні ефективності безвиїзного нагляду, оскільки деякі банки свідомо припускаються викривлення фінансових результатів діяльності, заниження оподатковуваної бази і даних для розрахунку розміру обов’язкових резервів. Це означає, що з виникненням серйозних проблем знижується ймовірність отримання від банку адекватної й повної інформації про ситуацію, що склалася в ньому.

Наступний етап *виїзне інспектування*, тобто перевірка діяльності комерційного банку з виїздом на місце на підставі вивчення та аналізу первинної документації, зіставлення її з даними звітності, яка подається до Національного банку України у рамках нагляду.

Якщо безвиїзний контроль може забезпечити “кількісний” аналіз фінансового стану, то механізм проведення “якісного” аналізу процесу управління ризиком може бути здійснений тільки виїзним інспектуванням.

Основними завданнями інспекційних перевірок є:

- визначення на місці реального фінансового стану банку;
- оцінка рівня основних банківських ризиків;
- наявність ефективної системи управління банком;
- перевірка відповідності здійснюваних операцій банківській ліцензії, банківському законодавству та нормативним актам НБУ;
- перевірка дотримання банком обов’язкових економічних нормативів, формування резервів під активні операції та інших пруденційних норм діяльності;
- перевірка достовірності інформації, поданої у щоденних звітах до НБУ в межах нагляду;
- перевірка стану внутрішнього контролю у банку;
- оцінка якості аудиторського висновку та ін.

Таким чином, загальна мета інспектування полягає в тому, щоб НБУ отримав інформацію про реальний стан комерційного банку. Проте, ця загальна мета, на наш погляд, включає дві конкретні мети. По-перше, в процесі інспектування слід визначити стан банку та перспективи його розвитку; по-друге, необхідно зібрати та проаналізувати інформацію, яка дасть змогу виявити його вплив на інші банки.

Сьогодні на практиці інспектування обмежується переважно вивченням комерційного банку як такого, а зв'язки між конкретними банками не аналізуються. Проте, системні зв'язки підвищують можливості банківської системи в цілому та кожного банку, зокрема, і разом з тим системні зв'язки завжди містять можливість системної кризи. Тому правильна організація інспектування системних зв'язків могла б зменшити ризик кризи банківської системи в цілому.

Відповідно до результатів комплексного інспектування визначаються та затверджуються рейтингові оцінки за компонентами системи CAMEL і комплексна рейтингова оцінка. Суть даної системи полягає у визначенні загального стану банку на підставі єдиних критеріїв, які всебічно охоплюють діяльність банку. Така єдина система рейтингу допомагає визначити ті банки, у яких фінансовий стан, операції або менеджмент мають недоліки, які можуть призвести до банкрутства і потребують особливої уваги з боку органів нагляду.

Єдина система рейтингу дає змогу НБУ скласти загальне уявлення про стан і стабільність банківської системи. Така оцінка системного ризику дає можливість визначити пріоритети, а також методи нагляду та потребу в ресурсах для здійснення належного контролю за банківською системою.

Другий вид контролю за банківською діяльністю це *внутрішній контроль*. Внутрішній банківський контроль - це сукупність процедур, які забезпечують дотримання положень внутрішніх і зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку та достовірність і повноту інформації. Система внутрішнього банківського контролю складається з двох підрозділів: бухгалтерський контроль; внутрішній аудит.

Бухгалтерський контроль - це сукупність процедур, що дають змогу забезпечити збереження активів банку та достовірність звітності, що складається службою бухгалтерського обліку на основі даних, отриманих від операційних підрозділів. Вони включають:

- заходи щодо забезпечення безпомилкового відображення операцій відповідно до їх економічної сутності;
- продуктивність системи документообороту;
- наявність при керівництві в роботі операційних процедур, які передбачає бухгалтерський контроль.

Бухгалтерський контроль повинен надати можливість впевнитися в тому, що:

- операції проведені тільки за загальним та/або спеціальним дозволом керівництва банку;
- операції відображені та оцінені згідно з вимогами облікової політики банку;
- система аналітичного обліку дає змогу відстежувати використання ресурсів та рух активів банку;
- розпорядження активами здійснюється лише в межах встановлених повноважень;
- інвентаризація активів та зобов'язань (балансових та позабалансових) проводиться з певною регулярністю, а виявлені недоліки усуваються належним чином.

Головною метою *системи внутрішнього аудиту* є оцінка достатності нагляду за ризиком. Створення служби внутрішнього аудиту, її основні функції, межі відповідальності закріплено в Законі України «Про банки та банківську діяльність». Начальник аудиторського відділу та працівники цього відділу мають бути незалежними від операційних працівників банку. Начальник аудиторського відділу має звітувати безпосередньо Правлінню. Внутрішні аудиторські перевірки проводяться для з'ясування наступних моментів:

- повнота та достовірність записів операцій, здійснених у банку;

- надійність зберігання активів, повнота обліку зобов'язань;
- забезпечення належної реєстрації та захищеність контролем документів щодо кредитних операцій та застав;
- ступінь дотримання внутрішніх положень, механізмів, вимог законодавчих та нормативних актів;
- достовірність системи ведення бухгалтерського обліку доходів та витрат з метою встановлення, чи були вони затверджені, виконані в повному обсязі та чи відповідають положенням банку;
- якість виконання працівниками своїх функцій та повноважень внутрішнього контролю;
- достовірність дозволів, отриманих працівниками, на проведення таких операцій, як надання кредиту, підписання чеків, банківських документів, внутрішніх проведення, доручень та інших юридичних та бухгалтерських документів для того, щоб переконатися у відсутності відхилень від положень.

В організації та функціонуванні цієї служби на сучасному етапі, на наш погляд, існує ряд проблемних питань.

Перш за все, це питання взаємодії внутрішніх аудиторів з працівниками банківського нагляду. Практично працівники банківського нагляду не мають можливості використовувати у своїй роботі звіти та рекомендації служби внутрішнього аудиту банку. Звіти, які вони отримують, містять інформацію лише про стан внутрішнього аудиту в банку, а саме: кількість здійснених перевірок та періодичність їх проведення; наявність внутрішніх документів, якими регулюється діяльність банку; наявність системи оцінки ризиків, які бере на себе банк, та інше.

У більшості банків робота внутрішнього аудиту спрямована на виявлення та усунення помилок бухгалтерського обліку, контролю за ризиками, причому без застосування системного підходу. Зокрема, проведення перевірок правильності ведення бухгалтерського обліку перешкоджає якісному здійсненню внутрішнім аудитом таких необхідних функцій, як перевірка обґрунтованості оцінки відповідальними працівниками кредитного та інших ризиків, аналіз достатності контрольних заходів стосовно тих чи інших операцій.

Слід зазначити, що внутрішній аудит може сприяти виконанню банком завдань, досягненню ним певного рівня прибутку, дотриманню законодавства, а також зниженню ризику непередбачених збитків або запобіганню тому, щоб репутації банку було завдано шкоди.

Тому важливим напрямом вдосконалення внутрішнього аудиту в банках, на нашу думку, є підвищення статусу цієї служби та ролі в корпоративному управлінні. Поряд з цим, треба посилити вимоги до кваліфікації та ділової репутації членів спостережної ради банку, розширити її функції щодо визначення стратегії розвитку та діяльності банку, комплексної системи управління ризиками.

Ще одним важливим видом контролю банківської діяльності є *зовнішній аудит*.

Фінансові звіти, які банки подають до НБУ, щорічно мають бути перевірені зовнішнім аудитором, який отримує сертифікат НБУ на аудиторську перевірку банківських установ. Вимоги щодо зовнішнього аудиту викладено у ст. 69 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, а також у постанові Правління НБУ від 09.02.1999 р. №53 “Про заходи з подальшого розвитку банківського аудиту”.

Отже, банк наймає зовнішніх аудиторів переважно для перевірки річних звітів банку, але ці аудитори здебільшого виконують і певну частку тестування системи внутрішнього контролю залежно від розмірів та обсягів охоплення банку внутрішнім аудитом та від рівня системи внутрішнього контролю.

Заслуговує на увагу досвід співпраці зовнішніх аудиторів з наглядовими

органами у деяких зарубіжних країнах. Так, у Нідерландах між банком, зовнішнім аудитором та центральним банком країни укладається тристороння угода про надання інформації наглядовому органу. До такої інформації належать: аудиторський висновок, інформація керівництву банку (опис фактів, які були виявлені аудитором під час перевірки річного звіту, з рекомендаціями щодо поліпшення ситуації), а також “спонтанна” інформація органу нагляду, якщо позитивний висновок опиниться під загрозою або якщо є інша “небезпека”.

У Великобританії раз на рік проводяться тристоронні зустрічі за участю представників органу банківського нагляду, банків та їхніх аудиторів, на яких обговорюються актуальні питання обов’язкового аудиту. Ці зустрічі проводяться зазвичай тоді, коли наглядовий орган вже отримав звіти про бухгалтерські та інші записи систем внутрішнього контролю і звіти з коментарями до них керівництва банку. У ході тристоронньої зустрічі обов’язково розглядаються:

- питання, які виникають в аудиторів у ході перевірок;
- коментарі керівництва банку до звітів;
- коментарі банку стосовно питань, які він вважає важливими для прийняття рішення;
- коментарі наглядового органу до роботи, проведеної аудиторами.

Крім того, наглядовий орган може з власної ініціативи акцентувати увагу банків, аудиторів на певних фактах, якщо ознайомлення з ними може вплинути на зміст їхніх висновків або на хід ведення аудиту.

Питання про запровадження таких зустрічей за участю НБУ, банків та зовнішніх аудиторів в Україні порушувалося кілька років тому, однак не дістало належної підтримки. На нашу думку, варто уважно розглянути механізм ділового співробітництва офіційних і незалежних банківських аудиторів з метою його запровадження у банківському секторі економіки України.

Для поліпшення якості аудиторських звітів слід розробити нові і внести зміни до чинних нормативно-правових актів НБУ щодо ведення реєстру аудиторських фірм, яким надано право проводити аудит банків. Цю роботу вже розпочинають фахівці НБУ. Потрібно також ініціювати внесення змін до Законів України “Про аудиторську діяльність” та “Про банки і банківську діяльність” щодо визначення процедури розробки національних стандартів зовнішнього аудиту на основі міжнародних стандартів.

Під час комплексної перевірки інспекторами застосовуються, фактично, аудиторські процедури, на підставі яких надаються обов’язкові для виконання рекомендації. Одночасно такі ж обов’язкові рекомендації, що є наслідком застосування інших методик та процедур, надають банку внутрішні аудитори, які працюють за національними стандартами, та зовнішні аудитори, що працюють за міжнародними стандартами. Ці рекомендації часто є суперечливими і не відповідають стратегічним цілям, прийнятим самим банком. Ця ситуація ілюструє певну загрозу щодо банківської системи України: методики перевірки діяльності банків України і рекомендації, які є наслідком проведення таких перевірок, фактично позбавляють банк можливості послідовно дотримуватись власної стратегії і замінюють цю стратегію пріоритетами, передбаченими методикою перевірки.

Нагальною лишається проблема кваліфікації працівників банківських службовців, яка полягає в тому, що критерії кваліфікації членів виконавчого органу банку не відповідають вимогам сучасності. Вимоги, що висуваються (наявність вищої економічної або юридичної освіти, кілька років роботи на керівних посадах та рекомендація особи, що вже була погоджена з НБУ) далеко не гарантують компетенцію потенційного керівника банківської установи. Адже управління сучасним банком

вимагає певних знань у галузі макроекономіки, юриспруденції, технології банківських операцій, управління ризиками. Обов'язковою умовою добору кадрів має стати необхідність періодичного підтвердження кваліфікації. Відсутність подібного заходу вже на сьогодні призвела до суттєвого розриву між середнім кваліфікаційним рівнем керівників середньої ланки та топ-менеджерами банків. Як результат, спостерігається неоптимальне використання банківською системою свого інтелектуального потенціалу.

Отже, підводячи підсумок, зазначимо, що в Україні запроваджено змішану форму банківського контролю, яка передбачає зосередження функцій державного контролю в рамках Центрального банку у тісній взаємодії з органами внутрішнього та зовнішнього аудиту. Метою фінансового контролю банківської діяльності є:

- впровадження, підтримка та розвиток широкого кола фінансових послуг в інтересах функціонування банківської системи та економіки держави в цілому;
- забезпечення ефективної та надійної роботи банків, їх спроможності задовольняти потреби, вимоги та претензії своїх клієнтів;
- забезпечення відповідності діяльності банківської системи грошово-кредитній політиці НБУ, враховуючи той фактор, що регулювання може суперечити цілям їх діяльності;
- забезпечення додержання законів, нормативно-правових актів Національного банку України, якими встановлено правила, що передбачають відповідний рівень професіоналізму та компетентності ведення банківської справи, а також забезпечення дотримання положень внутрішніх та зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку;
- надання повної інформації з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Список літератури

1. Банковский контроль и аудит/ Сибирский институт финансов и банковского дела: Учеб. Пособие / Н.В. Фадейкина , Е.К. Болгова , М.Н. Скурихин , А.В. Брыкин ; Под общей редакцией д-ра экон. Наук, проф. Н.В. Фадейкиной .- М.: Финансы и статистика, 2002. —496 с.: ил.
2. Васильченко З.М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація: Монографія. – К.: Кондор, 2004. – 528 с.
3. Грушко В.І., Лаптев С.М., Лобань О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд : Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 264с.
4. Методичні вказівки “Організація та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України”, схвалені Постановою Правління НБУ від 02.08.2004 року № 361.
5. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків”, затверджене Постановою Правління НБУ від 15.03.2004 року № 104.
6. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренєва О.Г. Банківський нагляд: Навч. Посіб. – К.: Знання, 2004. —406 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
7. Никитина Т.В. Банковский менеджмент. – СПб: Питер, 2002. – 160 с.

В статье анализируется современная система финансового контроля банковской деятельности в Украине. Рассматриваются такие виды контроля банковских учреждений как банковский надзор, внутренний банковский контроль, независимый аудит. Охарактеризованы их преимущества и недостатки.

The modern banking financial control system in Ukraine are described in the article. Such forms of bank organization as bank supervision, internal control of bank, independent audit are considered. Their advantages and shortcomings have been characterized.